

УДК 334.012.32(477) "71"(045)

Емілія Дмитрівна Дмитренко,
к.е.н., доцент кафедри економіки ІЕМ НАУ
Оксана Миколаївна Кириленко,
к.е.н., доцент кафедри економіки ІЕМ НАУ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті досліджено стан, тенденції та особливості розвитку підприємництва в Україні в сучасних умовах.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, бізнес, суб'єкти господарювання.

Актуальність дослідження. В сучасних умовах ринкової економіки подальший розвиток підприємництва є найважливішою умовою активізації української економіки, тому дослідження стану, тенденцій та особливостей розвитку підприємництва в Україні є необхідним і актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку підприємництва в ринкових умовах, його теоретичних основ, питань оподаткування підприємницької діяльності присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів Лапусти М.Г., Старостіна Ю.Л., Глуценко Е.В., Горфінкеля В.Я., Поляка Г.Б., Варналія З.С., Герасимчука В.Г., Дашкова Л.П., Сизоненко В.О., Мочерного С.В., Устенко О.А. та ін. Але в даних публікаціях недостатньо відображено сучасні умови розвитку підприємництва в Україні.

Мета статті. Метою даного дослідження є вивчення і аналіз стану, тенденцій та особливостей розвитку підприємництва в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Функціонування ринкової економіки неможливо без здійснення підприємницької діяльності, підприємництва. Тому задача держави – створювати нормальні умови для функціонування всіх суб'єктів підприємницької діяльності. Держава гарантує свободу підприємництва і його державну підтримку. Це означає, що підприємці мають право без обмежень, самостійно приймати рішення і здійснювати будь яку діяльність, яка не суперечить законодавству.

В сучасних умовах підвищується роль держави як регулятора підприємницької діяльності. Державне регулювання підприємництва необхідно, в першу чергу, для формування умов стійкого економічного росту, відповідної нормативно-правової бази, захисту конкуренції, поповнення державного бюджету, забезпечення справедливого розподілу доходів, повинно згладити структурні та регіональні диспропорції в розвитку бізнесу.

Суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність, включають до себе підприємства – юридичні особи і фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані в встановленому порядку з метою здійснення підприємницької діяльності. Кількість суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність в Україні, на початок 2013 р. складала 1600,1 тис. При тому 22,8 відсотків надходило на долю підприємств-юридичних осіб (364,8 тис.) і 77,2 відсотків – на долю

фізичних осіб-підприємців, кількість яких складала 1235,3 тис.осіб. Кількість зайнятих в підприємницької діяльності працівників складала 9948 тис.осіб, кількість найманих працівників – 8611,2 тис.осіб. Об'єм реалізованої продукції за 2012 рік складав 4468,8 млрд.грн.

Проведено аналіз стану підприємництва в Україні, який показав, що в останні роки, на жаль, з'явилися негативні тенденції в розвитку підприємницької діяльності в країні. Такого висновку підтримують, за даними результатів соціопитування Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, 49,8% бізнесменів держави. Розрахунки показують, що тільки за період з 2010 по 2012 рр. кількість суб'єктів господарювання в Україні зменшилась з 2183,9 тис. до 1600,1 тис., тобто на 26,8%, у тому числі кількість підприємств – на 3,4% (з 377,8 тис. до 364 тис.), кількість фізичних осіб-підприємців – на 31,7% (з 1806,1 тис. до 1235,3 тис.).

Зменшення загальної кількості суб'єктів господарювання виявилось найбільш значущим в цей період на транспорті (40,3%), в будівництві (33,1%), торгівлі (29,7%). При тому характерним є те, що зменшення кількості суб'єктів господарювання в першу чергу і в більш значній степені торкнулося такої їх частини, як фізичні особи-підприємці: їх кількість на кінець 2012 р. зменшилась порівняно з 2010 р. практично за всіма видами діяльності. Найбільш помітним це було в таких галузях, як будівництво – 54,9% (20,3 тис.осіб), транспорт – 45,7% (8,2 тис.осіб), промисловість – 32,1% (33,4 тис.осіб), торгівля – 32,0% (3 тис.осіб), сільське господарство – 30,1% (8,9 тис.осіб).

Скоротилась за 2010-2012р.р. і кількість зайнятих в підприємницької діяльності працівників: з 10772,7 тис.осіб в 2010 р. вона зменшилась до 9948,0 тис.осіб в 2012 р., що склало 7,7%, або 824,7 тис.осіб. З них 533,6 тис.осіб, або 64,7% загального скорочення кількості зайнятих в підприємстві працівників припало на долю фізичних осіб-підприємців, що мало негативний вплив на розвиток малого бізнесу.

Найбільш низька питома вага фізичних осіб-підприємців в загальній кількості зайнятих працівників мала місце в 2012 р. в сільському господарстві (5,1%), в промисловості (5,7%) і в будівництві (6,7%). Найбільш висока питома вага була в оптовій та роздрібній торгівлі (52,8%), в організаціях харчування (49,6%), в операціях з нерухомим майном (23,8%). Однак, при тому в більшості галузей питома вага фізичних осіб-підприємців в загальній їх кількості має тенденцію до зменшення.

Як наслідок цієї тенденції, в період з 2010 р. по 2012 р. скоротилась також питома вага обсягу реалізованої продукції, яка надходила на долю фізичних осіб-підприємців: якщо в 2010 р в загальному обсязі реалізованої продукції питома вага продукції, реалізованої фізичними особами-підприємцями, складала 6,4%, то в наступних 2011 р. і 2012 р. її величина – відповідно – рівнялась 5,0% і 5,7%. Це – це один доказ зменшення ролі малого бізнесу в економіці України, що суперечить сучасним тенденціям розвитку підприємництва в провідних країнах світу.

Господарським кодексом України в редакції від 22.03.2012 р. щодо основних показників діяльності підприємств встановлені такі критерії відношення підприємств-юридичних осіб за їх розмірами до великих, середніх, малих та мікропідприємств:

- мікропідприємства – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн.євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- малі підприємства – середня кількість працівників не перевищує 50 осіб, а річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 10 млн.грн.;
- великі підприємства – середня кількість працівників за звітний рік перевищує 250 осіб та річний дохід перевищує суму, еквівалентну 50 млн.євро;
- середні підприємства – інші суб'єкти господарювання.

Як свідчать статистичні дані про основні структурні показники підприємств за їх розмірами, в 2012 р. в Україні в загальній кількості підприємств питома вага великих підприємств складала 0,2%, середніх підприємств – 5,5%, малих підприємств – 94,3%. При тому в промисловості цей показник порівнювався к початку 2013 р. 87,0%, на транспорті – 91,4%, в сільському господарстві – 93,4%, в будівництві – 96,0%.

Основою економіки сучасних демократичних розвинутих держав є малий бізнес, тому його підтримка та розвиток належать до ключових пріоритетів економічної політики урядів таких країн. Важливість малого бізнесу обумовлена значним внеском у ВВП та забезпеченням зайнятості населення, високою інноваційною активністю, стійкістю до кризових явищ в економіці та здатністю оперативно адаптуватися до нових економічних умов.

Значення малого бізнесу для сучасної економіки дозволяє зрозуміти аналіз структури підприємницького сектору ЄС. Як свідчать дані цього аналізу, сукупно європейські дрібні та малі підприємства створюють 41,4% доданої вартості та майже 50% робочих місць по ЄС.

На жаль, останніми роками в Україні відбувається скорочення кількості малих підприємств, що, безумовно, є тривожним сигналом. В той час, коли за період з 2010 р. по 2012 р. кількість великих підприємств в Україні зросла на 19,1%, кількість малих підприємств зменшилась на 6,7% (з 357,2 тис.од. в 2010 р. до 344,0 тис.од. в 2012 р.) Якщо кількість зайнятих працівників за 2010-2012 р.р. на великих підприємствах зросла на 3,5%, аналогічний показник на малих підприємствах зменшився на 5,7%.

Частка малих підприємств в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг), і без того невелика, продовжує знижуватися: з 16,9% в 2010 р. вона скоротилась до 15,2% в 2011 р. і до 15,9% в 2012 р. Багато підприємців відмічають, що обсяг виробництва на малих підприємствах продовжує скорочуватися, падає попит на продукцію, є проблеми з доступом до фінансових ресурсів – тобто, ситуація продовжує погіршуватися.

Оскільки малий бізнес становить основу сучасної економіки, то його локальні проблеми формують низку негативних тенденцій для економіки України в цілому. Україна не зможе подолати нинішню рецесію, доки малий бізнес перебуває в стагнації.

Фахівці уважають, що існує широкий комплекс проблем у різних сферах суспільних відносин, які є причинами звуження сектору малого бізнесу. Важко, або неможливо вирішити всі ці проблеми оперативно і одночасно, однак, думки багатьох вчених та фахівців сходяться на тому, що пріоритетним напрямом економічної політики повинно стати подальше реформування податкової системи країни в цілому, в тому числі – системи фіскальної підтримки підприємницької діяльності і, особливо, малого бізнесу.

Зважаючи на критичний стан публічних фінансів в країні, уряд України ініціював податкову реформу. Працюють робочі групи при Мінфіні, Мінекономіки, Державної фіскальної служби, де за участю експертів, науковців, фахівців напрацьовуються зміни щодо податкового законодавства. Основними заходами, які передбачаються, становляться: скорочення кількості податків, спрощення системи обліку (зокрема скасування податкового обліку), підтримка підприємництва, в першу чергу – саме

малого бізнесу, оскільки малі підприємства, як доведено, дійсно мають більше податкове навантаження, ніж великі.

Формування ефективної системи підтримки малого бізнесу потребує рішення двох проблем – визначення об'єктів податкової підтримки і вибір найбільш ефективних податкових інструментів. Однак, рішення цих проблем ускладнюється внаслідок неоднорідності суб'єктів малого бізнесу, які відрізняються за фінансово-економічними показниками (доходом, прибутком, кількістю працівників), організаційно-правовими формами (юридична особа, фізична особа-підприємець), а також різними цілями та задачами. Тому рішення цих питань необхідно здійснювати з застосуванням індивідуальних підходів до кожного суб'єкту малого бізнесу. Наприклад, досягнути розширення внутрішніх фінансових ресурсів для активізації операційної діяльності можливо шляхом застосування таких податкових пільг, як занижена податкова ставка податку на прибуток, або податкові канікули (звільнення суб'єкту малого бізнесу на певний період від оплати податку на прибуток).

Для стимулювання інноваційної діяльності представникам малого бізнесу в передових країнах світу надається дослідницький податковий кредит за значно зниженими ставками.

Стимулювання створення додаткових робочих місць може бути забезпечено зменшенням витрат малих підприємств на обов'язкові страхові соціальні внески роботодавців, для чого застосовуються або знижені ставки соціальних внесків, або податковий кредит, який компенсує ці витрати.

Висновки. Наведений аналіз стану підприємницької діяльності суб'єктів господарювання в Україні дозволив виявити найважливіші тенденції розвитку підприємництва, в тому числі малого бізнесу. Реалізація розглянутих напрямків та запропонованих заходів щодо вдосконалення діючої системи оподаткування підприємницької діяльності буде сприяти створенню системи підтримки малого бізнесу, яка відповідатиме європейським стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua.
2. Державна служба статистики України: Офіційний сайт [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Варналій З.С. Основи підприємництва; навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. — К.: Знання – Прес, 2002. — 239 с.
4. Захарчин Г.М. Основи підприємництва. — К.: «Знання», 2008. — 378 с.
5. Мочерний С.В., Устенко О.А., Чеботар С.І. Основи підприємницької діяльності. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Академія, 2005. — 280 с.
6. Предпринимательство: Учебник /Под ред. М.Г. Лапусты. — М.: ИНФРА – М, 2000. — 448 с.
7. Шваб Л.І. Основи підприємництва: навчальний посібник. — 2-е вид. — К.: Каравела, 2007. — 368 с.

Дмитренко Э.Д., Кириленко О.Н.
**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В
УКРАИНЕ**

В статье исследованы состояние, тенденции и особенности развития предпринимательства в Украине в современных условиях.

Ключевые слова: предпринимательство, предпринимательская деятельность, бизнес, субъекты хозяйствования.

Dmytrenko E.D., Kyrylenko O.M.
**FEATURES OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN
UKRAINE**

Trends and characteristics of business development in Ukraine in modern conditions are investigated in the article.

Key words: entrepreneurship, business activities, business, subjects of economic activities.

e-mail авторів статті: ons@ua.fm